

UOT 93/94:004.9

Leyla Qabil qızı Orucova

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi,
Azərbaycan Respublikasının Təhsil Institutunun
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorantı
<https://orcid.org/0009-0009-4701-9300>
E-mail: leyla_1989orucova@mail.ru
[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(5\).100-105](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(5).100-105)*

ALİ MƏKTƏBLƏRDƏ AZƏRBAYCAN TARİXİNİN DİGƏR TÜRK XALQLARI VƏ DÖVLƏTLƏRİNİN TARİXİ İLƏ İNTEQRATİV TƏDRİSİNDƏ BİBÖ ÜSULUNDAN İSTİFADƏ

Leyla Gabil Orujova

*teacher at Azerbaijan State Pedagogical University,
doctoral student of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan*

USE OF THE BIBO METHOD IN INTEGRATIVE TEACHING OF THE HISTORY OF AZERBAIJAN WITH THE HISTORY OF OTHER TURKISH PEOPLES AND STATES IN HIGHER SCHOOLS

Лейла Габиль гызы Оруджева

*преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,
докторант по программе доктора философии
Института Образования Азербайджанской Республики*

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА ЗХУ В КОМПЛЕКСНОМ ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА С ИСТОРИЕЙ ДРУГИХ ТЮРКСКИХ НАРОДОВ И ГОСУДАРСТВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Xülasə. Məqalədə ali məktəblərdə Azərbaycan tarixinin digər türk xalqları və dövlətlərinin tarixi integrativ tədrisi prosesində BİBÖ (Bilirəm, İstəyirəm biləm, Öyrəndim) üsulundan istifadənin təlimin səmərəliliyinin yüksəldilməsində rolu göstərilmişdir. Cəmiyyətimizin sürətli inkişafı təhsil sistemində də yeni yanaşmaların tətbiqini zəruri etmişdir. Belə ki, müasir dövrümüzdə təhsilalanlara yalnız nəzəri biliklərin ötürülməsi kifayət etmir. Tələbələrin müstəqil düşünməsi, problemləri həll etmək, yaradıcılıq və ünsiyyət bacarıqlarına malik olmaları əsas tələblərdən hesab edilir. Bu baxımdan fəal təlim metodlarının ali məktəblərdə tədris prosesində tətbiqi təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsində mühüm rol oynayır.

Açar sözlər: ali məktəb, Azərbaycan tarixi, Türk xalqları və dövlətlərinin tarixi, BİBÖ (Bilirəm, İstəyirəm biləm, Öyrəndim), integrasiya, tədris

Abstract. The article shows the role of using the KWL (Know, Want to know, Learned) method in the process of integrative teaching of the history of Azerbaijan and the history of other Turkic peoples and states in higher education institutions in increasing the effectiveness of training. The rapid development of our society has necessitated the application of new approaches in the education system. Thus, in our modern era, it is not enough to transfer only theoretical knowledge to students. The main requirements are that students should be able to think independently, solve problems, have creativity and communication skills. In this regard, the application of active learning methods in the educational process in higher education institutions plays an important role in improving the quality of training.

Keywords: higher education, history of Azerbaijan, history of Turkic peoples and states, KWL (Know, Want to know, Learned), integration, education

Аннотация. В статье показана роль использования метода ЗХУ (Знаю. Хочу узнать. Узнал) в процессе интегративного преподавания истории Азербайджана и истории других тюркских народов и государств в высших учебных заведениях в повышении эффективности обучения. Быстрое развитие нашего общества обусловило необходимость применения новых подходов в системе образования.

Так, в нашу современную эпоху недостаточно передавать студентам только теоретические знания. Главными требованиями являются способность студентов к самостоятельному мышлению, решению проблем, творческому мышлению и коммуникативным навыкам. В этом контексте применение методов активного обучения в образовательном процессе в высших учебных заведениях играет важную роль в повышении качества подготовки.

Ключевые слова: *высшее образование, история Азербайджана, история тюркских народов и государств, ЗХУ (Знаю, Хочу узнать, Узнал), интеграция, образование*

Müasir dövrümüzdə cəmiyyətin bütün sahələrində baş verən əsaslı dəyişikliklərlə əlaqədar olaraq təhsilalanların integrativ təfəkkürə malik şəxsiyyət kimi formalaşması zərurətə çevrilmişdir. Belə ki, cəmiyyətdə integrativ biliyin əhəmiyyəti o qədər artmışdır ki, yetişməkdə olan gələcəyin gənc mütəxəssislərində bu cür təfəkkürün inkişaf etdirilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Fənlərarası integrasiya gələcəyin gənc kadrlarının özlərini inkişaf etdirməsi üçün məntiqi əsasla çevrilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda təhsilalanların fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan innovativ təlim metodları və texnologiyaları vasitəsilə təhsilin məzmununun səmərəli mənimsənilməsinə təmin edən yüksək nüfuzlu təhsilverənin formalaşdırılması strateji istiqamətlərdən biri kimi qeyd edilmişdir (1).

Bu gün bütün dünyada ən böyük diqqət insanın – şəxsiyyət kimi formalaşmasına, mənəviliyinə, mədəniyyətinə, əxlaqına, həmçinin yüksək inkişaf etdirilmiş intellektinə və intellektual potensialına yönəldilir (2, s.73).

Ümumtəhsil məktəblərində integrativ tədrisi həyata keçirə bilmək bacarıqları ali məktəblərin tədris praktikasında fənlərarası integrasiyanın uğurla həyata keçirilməsi ilə bağlıdır. Bildiyimiz kimi integrasiya edilmiş dərs müxtəlif fənlər üzrə biliklərin vahid bütövlükdə sistemləşdirilməsinə kömək edir ki, bu da təhsilalanlar və təhsilverənlər arasında yaradıcı qarşılıqlı əlaqələrin yaranmasına səbəb olur və nəticədə təhsilalanlarda dünyanın vahid mənzərəsini formalaşdırır.

Prof. İ.H. Cəbrayilov “Müasir təhsil: axtarışlar və perspektivlər” adlı monoqrafiyasında qeyd edir ki, universal biliklərə yiyələnmə prosesi müasir yanaşmalar əsasında həyata keçirilməlidir. Burada ənənəvi təhsildə olduğu kimi biliklərin hazır şəkildə verilməsi deyil, onun qazınılması, əldə edilməsi prinsipi rəhbər tutulmalıdır. Təhsil prosesində biliklərin aşılınması, öy-

rədilməsi ideyasını “öyrənməyi öyrətmək” ideyası əvəzləməlidir (3, s.13).

Bu gün ali təhsil müəssisələrində tədris olunan Azərbaycan tarixi fənninin digər türk xalqları və dövlətlərinin tarixi ilə geniş interqasiya imkanları mövcuddur. Müasir dövrümüzdə türk dünyasının ortaq dəyərləri, mədəniyyət, iqtisadi, siyasi sahələrdə uğurla əməkdaşlıq edərək müştərək fəaliyyət göstərilir. Bu baxımdan ali məktəblərdə tədris olunan Azərbaycan tarixi fənninin digər türk xalqları və dövlətlərinin tarixi ilə integrativ tədrisi aktuallığı ilə seçilən problemlərdəndir. Ali məktəblərdə Türk xalqları və dövlətlərinin tarixi, Osmanlı tarixi kimi fənlər də tədris olunur ki, bu fənlərin proqramlarına nəzər yetirsək Azərbaycan tarixi ilə geniş integrasiya imkanlarının olduğunu görə bilərik.

Müasir təhsil prosesinin əsas məqsədi hazır bilik və bacarıqların müəllimdən tələbəyə ötürülməsi deyil, tələbələrdə müstəqil öyrənmə, analitik təhlil, sərbəst düşünmə, verilən məlumatlar arasında əlaqələrin yaradılması, nəzəri biliklərin praktiki yollarla dərinləşdirilməsi və əldə etdikləri bilik və bacarıqları gələcək fəaliyyətlərində tətbiq etməkdir. Bu baxımdan ali məktəblərdə interaktiv təlim metodlarının tətbiqi bu məqsədlərin reallaşmasında mühüm rol oynayır. Müasir təhsil sistemimizdə innovativ texnologiyaların üstünlük təşkil etməsi tədris prosesində müxtəlif interaktiv metodlardan istifadə etməyə imkan verir. Integrativ tədrisin uğurla gerçəkləşdirilməsi üçün geniş tətbiq edilən metodlardan biri də BİBÖ üsuludur. Bu üsulun tətbiqində əsas məqsəd tələbələrin əvvəlki bilikləri ilə yeni bilikləri arasında əlaqə yaratmaqla onların düşünməsini optimallaşdırmaq və tələbələrin mövzu ilə bağlı əvvəlki təcrübəsini nəzərdən keçirməklə və dərsdəki cavablarına əsasən suallar formalaşdırmağa imkan verir.

Bu üsulun tətbiqi zamanı tələbələri cüt-cüt bölərək mövzu haqqında əvvəlki biliklərinə əsasən siyahı tərtib etmək tapşırıılır. Bu zaman müəllim lövhədə üç sütundan ibarət cədvəl qurur və cədvəldə “Bilirəm”, “İstəyirəm biləm” və “Öyrəndim” bölmələrini qeyd edir. Daha

sonra cütlər yazdığı məlumatları təqdim etməyə başlayırlar. Cədvəlin sol sütununda bütün qrupun razılaşıdığı məlumatlar qeyd edilir. Daha sonra müəllim tələbələrə mövzu ilə bağlı öyrənmək istədikləri məlumatları qeyd etmələrini tapşırır. Tələbələr mövzu ilə bağlı suallar siyahısını müəyyənləşdirirlər və bu suallar cədvəlin ikinci sütununda yazılır. Sonra mühazirəyə dair mətn tələbələr tərəfindən oxunur. Tələbələr mətni fərdi və ya öz cütü ilə birlikdə oxuya bilər və yaxud da mətn müəllim tərəfindən oxunur və tələbələr onu izləyirlər. Mətnin oxunması başa çatdıqdan sonra müəllim ikinci sütundakı suallara qaydır. Əgər mətnə həmin sualların cavabı əks olunubsa, onlar üçüncü sütunda qeyd edilir. Tələbələr qeyd edilən sualları təhlil etdikdən sonra mövzu ilə bağlı artıq malik olduqları bilikləri yeni əldə etdikləri biliklər ilə müqayisə edirlər. Həmçinin cavab verilməli olan suallar tələbələr tərəfindən müəyyənləşdirilir.

Bu üsulun tətbiqi zamanı tələbələrə BİBÖ-nün mahiyyəti və məzmunu haqqında məlumat verilməli və hansı mövzular arasında əlaqə yaradılması müəyyənləşdirilməlidir.

Ümumilikdə ali məktəblərdə tədris prosesində integrasiyanın reallaşdırılması üçün müxtəlif təlim metodlarından istifadə edilir. Tarixi biliklərin integrativ tədrisi zamanı geniş tətbiq olunan metodlardan biri olan BİBÖ metodunun tətbiqi dərslər daha maraqlı və öyrədici olmasına kömək etməklə təhsilalanlarda əvvəlki qazanılmış biliklərin aktivləşməsinə səbəb olur. Xüsusilə bu metodun mühazirə dərslərində tətbiqi tələbələrə idrak fəallığının yaranmasına səbəb olmaqla integrativ təfəkkürü formalaşdırır. Belə ki, tələbələr yeni bilikləri öyrənən zaman əvvəlki təcrübələrindən istifadə edirlər.

Məqsədli şəkildə həyata keçirilən fənlərarası əlaqələrin təsiri altında təlim prosesinin yenidən qurulması onun səmərəliliyinə təsir göstərir: biliklər sistemə keyfiyyətlər əldə edir, bacarıqlar ümumiləşir, mürəkkəbləşir, təhsilalanların idrak maraqlarının ideoloji yönümü gücləndirilir, hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyət daha səmərəli formalaşdırılır (4, s. 69).

Müasir dövrümüzdə mühazirələr son dərəcə səmərəli təşkil edilməlidir. Belə ki, tələbələr yalnız passiv dinləyici deyil, hər iki tərəf – həm müəllim, həm də tələblər fəal olsunlar və müzakirələrdə iştirak etsinlər. Integrasiya prosesində innovativ metodların tətbiqi təhsilalanların əldə etdikləri məlumatların əhatə dairəsinin genişlənməsinə və öyrənmə motivasiyasının güclənməsinə səbəb olur.

Müəllim təlim prosesində tələbələrin əqli səviyyəsini və inkişafını təmin etmək üçün onların inkişafının bu və ya digər səviyyəsini diqqətdə saxlamalı, bu inkişaf səviyyəsindən digər inkişaf səviyyəsinə keçməsinə kömək göstərməlidir. Bu məqsədlə o, tələbələrin əqli inkişafının zəruri əlamətlərinə sahiblənməlidir (5, s.91-94). Beləliklə, innovativ metodların peşəkarlıqla tətbiq edilməsi təhsilalanlarda biliklərin müstəqil mənimsənilməsinə və yeniliklərin kəşf edilməsi, qazanılmış biliklərin yaradıcılıqla yenidən işlənməsi, təcrübədə onlardan istifadə edilməsi, problem həllində yoldaşları ilə əməkdaşlıq edilməsi kimi keyfiyyətlərin əldə edilməsinə şərait yaradır.

Müasir dövrümüzdə tarixi keçmişimiz haqqında dərin və əhatəli biliyə sahib olmaq tarixi hadisələrin mahiyyətini anlamaq, tələbələrə tədqiqatçılıq qabiliyyətlərini formalaşdıraraq inkişaf etdirmək, həmçinin onlarda tədris edilən fənnə maraq oyatmaq üçün tədris prosesində interaktiv metodlardan istifadə zəruri hal kimi qiymətləndirilir. Belə metodların müntəzəm şəkildə tətbiqi tələbələrə tarixi materialların daha dolğun və konkret şəkildə mənimsənilməsinə kömək edir. İnteraktiv təlim metodları seçilərkən təhsilalanlar məqsəd və şəraitə, fənnə, mövzuya və təhsilalanların təcrübə və bilik səviyyələrini nəzərə almalıdırlar. Əgər gələcəyin gənc mütəxəssisləri elmi bilikləri öz söyləri ilə şüurlu şəkildə mənimsəyirlərsə, nəzəri bilikləri təcrübədə yaradıcılıqla tətbiq edə bilərlərsə, bu onların gələcək peşə fəaliyyətlərində yüksək nəticələrə səbəb olacaqdır.

İndi isə ali məktəblərdə Azərbaycan tarixi ilə Türk xalqları və dövlətlərinin tarixi fənni arasında integrasiya proseslərinin reallaşdırılmasında BİBÖ üsulunun tətbiqinə nəzər yetirək. “Azərbaycan XIV əsrin ikinci yarısında” mövzusuna daxil olan Əmir Teymurun və Qızıl Orda xanı Toxtamışın Azərbaycana yürüşləri. İşğala qarşı mübarizə. Mərkəzi Asiyada Teymurilər dövlətinin yaranması və işğallardan bəhs edərkən müəllim mövzunun əvvəlində lövhədə BİBÖ cədvəlini çəkir və müəllim tələbələrə cütlərə bölərək tapşırıq verir ki, “Türk xalqları və dövlətlərinin tarixi” fənnindən mövzu ilə bağlı öyrəndikləri məlumatları xatırlasınlar və mövzu ilə bağlı bildiklərini qeyd etsinlər. Tələbələr məlumatları qeyd edərək müəllimə təqdim edirlər və bu məlumatlar cədvəlin sol sütununda qeyd edilir.

nunda qeyd edilir. Daha sonra tələbələrə mövzu ilə bağlı öyrənmək istədikləri məlumatlar soruşulur. Bu məlumatlar cədvəlin ikinci sütununda qeyd edilir. Daha sonra mühazirə mətni tələbələr tərəfindən dinləndikdən sonra ikinci sütunda

qeyd edilmiş suallara qayıdılır. Onlar mühazirə mətninə əsasən tapdıqları sualların cavablarını üçüncü sütunda qeyd edirlər və malik olduqları biliklər ilə yeni əldə etdikləri biliklər arasında müqayisə aparırlar.

Bilirəm	İstəyirəm biləm	Öyrəndim
1.Teymurilər dövlətinin yaranması və onun imperiyaya çevrilməsi	1. Əmir Teymurun Azərbaycana yürüşlərinin əsas səbəblər haqqında	1.Əmir Teymurun Azərbaycana yürüşlərinin əsas səbəbləri siyasi, iqtisadi və strateji xarakter daşıyırdı. Azərbaycanın mühüm ticarət yolları üzərində yerləşməsi böyük iqtisadi əhəmiyyətə malik idi. Həmçinin bölgədə mərkəzi hakimiyyətin zəif olması Əmir Teymur üçün əlverişli şərait yaradırdı. Onun məqsədi yalnız bu əraziləri işğal etmək deyil regionda möhkəmlənmək idi.
2. Teymurilər imperiyasının əhatə etdiyi ərazilər	2.Əmir Teymurun Azərbaycana ilk yürüşü və onun nəticələri haqqında	2. 1386-cı ildə baş vermiş bu yürüş tarixdə “üçillik yürüş” kimi tanınır. Bu yürüşdə Təbriz şəhəri tutulmuşdur. Teymur bir müddət sonra Naxçıvana getmiş və Əlincə qalasını mühasirəyə alsada qalanı ələ keçirə bilməmişdir və Qarabağa qışlamağa getmişdir. Şirvanşah I İbrahimlə ittifaq bağlamışdır. 1387-ci ildə Toxtamışın Buxara və Səmərqənd üzərinə hücumu ilə əlaqədar olaraq Teymur Azərbaycanı tərk etməli oldu.
3. Əmir Teymurun dövlətin sərhədlərini genişləndirmək üçün etdiyi hərbi yürüşləri	3. Əmir Teymurun Azərbaycana ikinci və üçüncü yürüşlərinin nəticələri	3. Teymur 1392-ci ildə ikinci dəfə Azərbaycana yürüş etmişdir və Təbrizə daxil olmuşdur. O, Bağdada hücum edərək oranı qarət etdikdən sonra Əlincə qalasına qoşun göndərirdi. Əlincə istisna olmaqla bütün Azərbaycanı zəbt etmiş Teymur oğlu Miranşahı Dərbənddən Bağdada, Həmədandan Ruma qədər böyük bir əraziyə hakim təyin etmişdir. Əmir Teymurun Azərbaycana üçüncü yürüşü 1399-cu ildə olmuşdur. Bir sıra feodal hakimləri, o cümlədən Şəki hakimi Seydi Əhməd Şirvanşah İbrahimin vasitəçiliyi ilə Teymurla ittifaq bağlamışdır. Bu yürüşdə Əmir Teymur 14 il cəsarətlə müdafiə olunan Əlincə qalasını nəhayət fəth etməyə nail olmuşdur.
4.Teymurilər imperiyasında icimai-iqtisadi həyat	4. Əmir Teymurun ölümündən sonra Azərbaycanda siyasi vəziyyət haqqında	4. Əmir Teymur 1405- ci ildə vəfat etdi. Azərbaycan bu dövrdə Miranşahın oğlu Mirzə Ömər in ixtiyarında, Şirvan isə İbrahim in hakimiyyəti altında idi. Teymurun ölümündən sonra Mirzə Ömər öz adına xütbə oxutdurdu və sikkə zərb etdirməklə imperiyanın təsirindən çıxmağa səy göstərdi. İmperiyanın bir çox ərazilərində azadlıq hərəkatı genişləndi. Vəziyyətdən istifadə edən Şirvanşah İbrahim tabeçilikdən imtina etdi, tam müstəqillik qazandı.

Şüurluluq, fəallıq və müstəqillik prinsipi tələbələrin təlimdə fəallığını, mənimsəmənin şüurluluğunu təmin etməyi nəzərdə tutur və belə bir qanuna əsaslanır: tələbə mənimsəmə prosesinə nə qədər şüurlu, fəal və müstəqil yanaşırsa, təlimin səmərəsi bir o qədər yüksəlir (6, s.87). Buradan da aydın olur ki, şüurlu mənimsəmə tələbələrin əldə etdikləri bilik və bacarıqları gələcək peşə fəaliyyətlərində sərbəst və yaradıcı şəkildə tətbiq etməyə imkan verir. Məhz təlim prosesində də BİBÖ üsulundan istifadə biliklərin şüurlu, fəal və yaradıcı şəkildə mənimsəmələrinə səbəb olmaqla integrativ təfəkkürü inkişaf etdirir.

BİBÖ strategiyası tələbələrin əvvəlki bilikləri xatırlamaqla və mövcud biliklərə istinad etməklə beyin fırtınası bacarıqlarına təsir göstərir və bu da analitik və yaradıcı düşüncə də daxil olmaqla müxtəlif düşüncə bacarıqlarının inkişafına təsir göstərir (12).

Beləliklə, ali məktəblərdə Azərbaycan tarixinin digər türk xalqları və dövlətlərinin tarixi ilə integrativ tədrisi prosesində BİBÖ metodundan istifadənin üstünlüklərini aşağıdakı kimi ümumiləşdirə bilərik:

1. Tələbələrdə idrak fəallığının yüksəlməsinə səbəb olmaqla passiv dinləməni aktiv öyrənmə ilə əvəz edir, mövzu üzrə əvvəlki bilik-

lər xatırlanır, öyrənmək istədikləri sualları müəyyənləşdirilir və dərslərin sonunda əldə etdikləri bilikləri dəyərləndirilir;

2. Fənlərarası əlaqələrin inkişafına səbəb olmaqla biliklərin sistemləşdirilməsinə kömək edir;

3. Tənqidi və analitik təfəkkürün inkişafına kömək edir;

4. Təhsilverənlərə tələbələrin əvvəlki bilik səviyyələrini müəyyən etməyə kömək edərək dərslərin məzmununu tələbələrin ehtiyacına uyğun tənzimləyir.

Problemin aktuallığı. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununda interqativlik təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərindən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir. Müasir dövrimizdə interqativ təfəkkürə malik gənc kadrların hazırlanmasında interaktiv təlim metodlarından istifadə təlimin optimallaşdırılmasında mühüm rol oynayır.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə ali məktəblərdə Azərbaycan tarixinin digər türk xalqları və dövlətlərinin tarixi ilə integrativ tədrisində BİBÖ üsulundan istifadənin təlimin səmərəliliyinin yüksəldilməsində rolu araşdırılmışdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədən ali məktəb müəllimləri, tələbələr, magistrantlar və doktorantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. <https://president.az/az/articles/view/9779>
3. Musayev, D.M. Tarixin tədrisində interaktiv metodlardan istifadənin imkanları. Monoqrafiya. / D.M. Musayev. – Bakı: 2022. –229 s.
4. Cəbrayılov, İ.H. Müasir təhsil: axtarışlar və perspektivlər. Monoqrafiya. / İ.H. Cəbrayılov.– Bakı: Mütərcim,– 2013. – 296 s.
5. Bəhrəmov, S.Ş. Tarixi biliklərin integrativ öyrədilməsi texnologiyası. (Ali məktəblərin Tarix və coğrafiya fakültəsi tələbələri üçün dərs vəsaiti) / S.Ş. Bəhrəmov. –Bakı: “OPTİMİST”MMC, 2024. – 224 s.
6. Məmmədli, L.A. Təlim prosesində tələbələrdə fəal həyat mövqeyi formalaşdırmağın ümumpeşəqoji problemləri // – Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, –2025. № 6, –s. 91-94
7. İsmixanov, M.A., Bayramov, H.B., Vəliyeva, S.V. Ali məktəb pedaqogikası. Dərs vəsaiti. / M.A. İsmixanov, H.B. Bayramov, S.V. Vəliyeva. –Bakı: ADPU nəşriyyatı, –2019. –240 s.
8. Əmirov, M.M. Ümumtəhsil məktəblərində tarixin fəal/interaktiv təlimi metodikası. (Ali məktəblərin tarix fakültəsi tələbələri üçün dərs vəsaiti)./ M.M. Əmirov. –Bakı: 2014. –678 s.
9. Azərbaycan tarix. Yeddi cildə. III cild. (XIII-XVIII əsrlər). –Bakı: Elm, –2007. – 592 s. +56 s. İllüstrasiya
10. Cəfərov, T.V. Türk xalqları və dövlətlərinin tarixi. Dərslik. 2 cildə / T.V. Cəfərov. I cild. –Bakı: Azərnəşr, –2024. –604 s.
11. Əhmədova, N.Ə., Kərimov, Z.H. Azərbaycan tarixi. “Tarix müəllimliyi” və “Tarix və coğrafiya müəllimliyi” ixtisasları üzrə bakalavriat səviyyəsi üçün proqram. ADPU, –Bakı: 2023. –121 s.

12. Cəfərov, T.V. Türk xalqları və dövlətlərinin tarixi. “Tarix müəllimliyi” və “Tarix və coğrafiya müəllimliyi” ixtisasları üzrə bakalavr hazırlığı üçün proqram, ADPU, –Bakı: 2021. –119 s.
13. Mohareb, T.W.A., Al Khraisha, S.N. (2025) The effectiveness of blackboard wikis and the KWL strategy in promoting analytical, creative thinking and academic success in higher education. Smart Learning Environments. <https://doi.org/10.1186/s40561-025-00397-y>

Redaksiyaya daxil olub: 22.07.2026